

РЕЦЕНЗИЯ

**на дисертация за получаване на ОНС доктор
на Валерия Валериевна Ружина,
редовен докторант в катедра „Социална, организационна, клинична и
педагогическа психология“**

**Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“
по проф. направление 3.2 Психология (Социална психология),
на тема: СЪВРЕМЕННОТО ПОВЕСТВОВАНИЕ: ОТВЪД
ИЗЧЕРПАНИЯ СМИСЪЛ НА СЪДЪРЖАНИЕТО**

от доц. д-р Николай Георгиев Димитров
катедра „Социална, организационна, клинична и педагогическа
психология“, Философски факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“

Представеният за публична защита дисертационен труд е изработен от Валерия Валериевна Ружина, редовен докторант в катедра „Социална, организационна, клинична и педагогическа психология“ във Философски факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“, под научното ръководство на проф. д.пс.н Людмил Георгиев. Дисертацията е написана на 145 страници „чист текст“ (общ обем от 154 страници), който представлява смислен научен продукт. Няма допълнителни визуални елементи (таблици, фигури и графики), цитирани са 77 източника, от които 16 на кирилица (всички на български език), както и 61 – на латиница (всички на английски език). Цитираната литература е адекватна и актуална – 67 от източниците са публикувани след 2000 година. Представянето включва: Въведение (4 стр.), 3 пълнокръвни и пълноценни глави (общо „чисти“ 135 стр. текст) и финална част, озаглавена „Заклучение“ (5 стр.).

Първото нещо, с което прави впечатление текстът, е достъпният изказ. Докторантката представя богат на съдържание и смислен текст. Първата глава, озаглавена „Обзор на развитието и значението на историите“ разглежда общотеоретично и обзорно важността на наратива в различни дименсии – в религиозната практика, в народното творчество, авторската литература. Правят се хронологични проследявания на развитието на основните теми и идеи на популярните истории.

Глава II поставя във фокуса действащите лица, като първо вниманието се насочва към развитието и спецификите на образите на Героя и Протагониста, след това – към Злодея и Антагониста и целта да се индуцира проекция на слушателя върху него, като така се и моделира поведението му. В този смисъл – наративът да се превърне в елемент от социализацията.

Третата глава, озаглавена „Взаимодействия между обществата и повествованията им“ отправя вниманието към влиянието на историята както върху индивида, така – и върху обществата, като така активно участва във формирането и поддържането на, най-общо казано, „ценностите“ (вкл. стереотипите). В същото време се прави преглед и на обратния процес – този, при който посоката на влиянието е от обществото – към историите, както активно (когато аудиторията е съавтор или критик), така и пасивно (когато аудиторията е консуматор). В същата част се обръща внимание на свободата на словото в изкуството, респективно – на цензурата и социалната санкция.

Тук е мястото да отправя и няколко съвсем добронамерени критични бележки към текста.

1. В дисертационния труд са използвани материали от лекции в бакалавърска и магистърска степен (което, апропо, никак не е лошо, напротив – показва както широчина на научния размах, с който работи докторантката, така и – способността да интерпретира и инкорпорира в дисертацията си и подобна информация), които са самостоятелно

описани като литературни източници, което – меко казано – „не е практика“ и би било по-добре да бяха представени с бележки под черта.

2. Въпреки че силно адмиравам достъпния и богат на метафори език, смятам, че по-подходяща би била употребата на по-неангажиран и условен изказ, повече характерен за научните текстове: вместо да се използва 3 л. мн. ч., да се прибегне до т.нар. „надличностен изказ“, например (стр. 6, 1 абзац, но и не само): „Но това какви сме ние зависи от това къде сме отгледани, къде сме родени, как сме социализирани, в какви условия живеем“ би било по удачно да се трансформира в „Но това какъв е индивидът зависи от това къде е отгледан, къде е роден, как е социализиран, в какви условия живее“. Гледната ми точка изхожда от това, че използването на 3 л. мн. ч. („Ние“-изказът) твърде много есеизира текста и крие прекалено голям риск от девалвация на безспорните му чисто научни качества.
3. Във връзка с „есеизацията“ – личната гледна точка, изказването на лично мнение са повече от адекватни за всеки един научен текст, но на места, смятам, би било повече от подходящо, да бъдат преосмислени отделни изречения, като например (стр. 21, абзац 1): „Но в крайна сметка човечеството е една голяма детска градина – ако не споделяме играчките си, няма как да сме част от обществото“. Струва ми се, че тук, освен всичко друго, по-добра в предаването на идеята на докторантката би била друга метафора. По подобен начин стоят нещата и с абзац от стр. 114, който започва с „Да, климата е глобален и страшен.“ и т.н. Освен, че климатът е наистина глобален и няма място на планетата, където да няма климат (т.е. – той е глобално разпространен), остава неясно защо читателят трябва да се съгласи с това твърдение, както и какви са основанията за определянето му като „страшен“. Тук отново се връщам на това, че есеистичният изказ може

би има някакво място в научни трудове, но не винаги е от особена полза.

4. Бих си позволил препоръката да се избягват обобщения, които често звучат като клишета, например (стр. 6, абзац 3): „Още от древни времена са изградени и известни основните структури и похвати на една история, за да бъде тя интересна и лесно възприемана“. Това изречение би могло да се трансформира в „Основните структури и похвати на една история, за да бъде тя интересна и лесно възприемана, са известни“.
5. Аз бих използвал, вместо „орална история“ (както е напр. на стр. 24, стр. 45, стр. 62), „устна история“ или „устно предадена история“, а особено „оралната практика“ (стр. 145) бих заменил с „практиката на устно предаване“, както пък и „медиумите за разказване“ (стр. 25) – с „наративни медии“ или „медии, които разказват“. Разбира се, латинизацията на езика е често срещана в българската наука, понякога – и съзнателно търсена. Но понякога може да предизвика излишно напрежение у читателя, особено когато се използват ситуативно думи, които имат по-широка употреба и са по-популярни с друг свой смисъл.
6. От текста личи изключителна задълбоченост на познанията по темата, но на места някои твърдения имат нужда от допълнително фактологическо подкрепление, включително и чрез препратки към чужди мнения, идеи, теории, текстът на места се нуждае от допълнително подсилване на твърденията с цитати от научни източници. Например стр. 14, абзац 2: „Повечето религии са повествования [...] Това очовечаване на образа – представянето на божеството с различни по качество черти, като триизмерен образ, а не като идеализирана фигура, е по-типично за по-старите религии. Същото се наблюдава в древноегипетските вярвания, нордската

митология, дори вярванията на старите африкански общества, коренните американски народи и някои азиатски митологии – индийската и китайската в частност.“

7. Докторантката е трябвало да добави, макар и кратки, допълнителни обяснения и обосновки на решенията да бъдат дадени конкретни примери. Не може да разчита читателят да е предварително и достатъчно наясно с целите в употребата на метафорите, сравненията, препратките, примерите. Например (на стр. 33): „Този герой трябва да е централна фигура, водеща действието, дори и да не е протагониста – Дарт Вейдър или Кайло Рен („Междувездни войни“) са типични примери“ – тук не става ясно защо Дарт Вейдър и Кайло Рен са дадени като примери, и защо докторантката ги смята за „типични“ (типични за какво?)... Също (стр. 35): „Типичен популярен пример е филма „Мълхоланд драйв“ от 2001“ – с какво е типичен, за какво е пример? Подобни твърдения би било чудесно да бяха подсилени и с цитати от работи на други автори по темата. Ето, например, за филма „Челюсти“ (стр. 107) това е (интуитивно) направено.

Въпреки това, смятам, че тези забележки, освен че са напълно добронамерени, не касаят нито структурата, нито смисъла на текста, както и не влияят на твърдата ми убеденост в ценността на дисертацията. Още повече че тя е от онези, които аз лично и неформално дефинирам като „надхвърлящи целта да отлежават по рафтовете в хранилището на НАЦИД“, в които има един особен „научен гъдел“, който е мотивирал авторите им да направят нещо любопитно и творческо, далеч не само за лична употреба. Още повече – както и самата Валерия Ружина пише в една от своите статии („Свободата в изкуството като проявление на волята“, публикувана в издание на Варненския свободен университет): „волята и способността за придържане към целта, намиране на начини за справяне и пробив, подпомагат съществуването на изкуство, което не е „по поръчка“.

Не на последно място: изследователският подход, използван в работата, е легитимен социалнопсихологически метод, освен това – авторефератът е в допустим, коректен формат, представените публикации са релевантни и значими.

И за край: оценявам положително изследователския и интерпретационния труд, положени за написването на тази дисертация. Представеният материал може спокойно да бъдат определени не само като „научна новост“, но и като „научна ценност“. Като е вървяла по стъпките на безспорни научни авторитети, докторантката е направила тук разглеждания научен труд прецизно и с вещина. Затова предлагам да ѝ бъде присъдена образователната и научна степен „Доктор“.

21.04.2025 г.

Рецензент:

/доц. д-р Николай Димитров/